

УЛОГАТА НА МОДАЛНИТЕ ГЛАГОЛИ КАКО УБЛАЖУВАЧИ ВО АНГЛИСКИОТ И ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Марија Кусевска¹

Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
marija.kusevska@ugd.edu.mk

Апстракт: Во овој труд се осврнуваме на модалноста како категорија која има значителна улога при градењето на говорните чинови и комуникацијата меѓу луѓето. Во основа на нашето истражување се говорните чинови на несогласување во англискиот и во македонскиот јазик. Поаѓајќи од претпоставката дека постои разлика меѓу англосаксонската и македонската култура, очекуваме дека постои разлика и во поглед на јазичните средства кои припадниците на овие култури ги користат за изразување на говорните чинови. И бидејќи несогласувањето е говорен чин кој го загрозува лицето и на говорителот и на неговиот соговорник, соговорниците прибегнуваат кон употреба на јазични средства со кои ќе го намалат ризикот од попречување на комуникацијата. Во тој поглед голема улога имаат модалните глаголи. Во нашата анализа прво ќе ја опишеме употребата на модалните глаголи во двата јазика посебно, а потоа ќе објасниме врз основа на што се темелат разликите.

Клучни зборови: говорни чинови, несогласување, лице, загрозување на лицето, ублажување

USE OF MODAL VERBS FOR MITIGATION IN ENGLISH AND MACEDONIAN

Marija Kusevska²

Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
marija.kusevska@ugd.edu.mk

Abstract: In this paper we focus on modality as a category that has a significant role in formulating speech acts and communication in general. In particular, we investigate speech acts of disagreement in English and Macedonian. Starting from the assumption that Anglo-Saxon and Macedonian culture are different, we also assume that there is difference in terms of linguistic means that members of these cultures use for expressing speech acts. And because disagreement is a speech act that threatens the face of the speaker and the hearer, the interlocutors resort to using linguistic means for mitigation, which function is to reduce imposition and interference and thus enable communication. Modal verbs are also used as linguistic means for mitigation. In our analysis, we first describe the use of modal verbs in both languages separately, and then explain the foundation of these differences.

Key words: speech acts, disagreement, face, face-threatening, mitigation

1. Вовед

Модалноста, како глаголска категорија којашто го одразува погледот на говорителот во поглед на дадениот настан, има значителна улога при градењето на говорните чинови и комуникацијата меѓу луѓето во општеството. Таа е поврзана со ставот на говорителот во поглед на фактичноста или актуелизацијата на ситуацијата за која станува збор во останатиот дел од реченицата.

Според Бајбер и другите (Biber et al, 2007), модалните глаголи имаат по два вида значење, деонтичко и епистемичко. Деонтичкото значење се однесува на дејствата и настаните коишто човекот ги контролира

¹ Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
Email: marija.kusevska@ugd.edu.mk

² Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
Email: marija.kusevska@ugd.edu.mk

и ги опфаќа значењата кои се однесуваат на давање дозвола, изразување обврска или искажување намера. Епистемичкото значење се однесува на логичната состојба на настаните и состојбите и се однесува на проценката за нивната веројатност: можноста, неопходноста или предвидувањето. Но при таквата нивна употреба често се појавуваат двосмислени ситуации кои би можеле да се протолкуваат и како деонтички и како епистемички. Хаделстон и Палам (Huddleston & Pullum, 2002:178) ја додава и динамичката модалност којашто се однесува на карактеристиката на модалните глаголи да изразуваат способност.

Според своето значење, Бајбер и другите (Biber et al, 2007) ги групираат модалните глаголи во три основни категории: 1. дозвола/возможност/способност: *can, could, may, might*, 2. обврска/неопходност: *must, should, (had) better, have (got) to, need to, ought to, be supposed to*, 3. намера/предвидување: *will, would, shall, be going to*.

Според Хаделстон и Палам (Huddleston & Pullum, 2002:175), модалните глаголи можат да бидат *силни, средни* и *слаби*. Така, *must* би спаѓал во групата на силни глаголи, *should* би спаѓал во групата на средни глаголи, а *may* би спаѓал во групата на слаби глаголи.

Во овој труд ја разгледуваме употребата на модалните глаголи во англискиот и во македонскиот јазик при изразување несогласување. Несогласувањето е поле коешто е многу осетливо и на кое стапуваат во игра многу важни фактори кои можат да му наштетат на односот меѓу говорителот и соговорникот. Модалните глаголи им овозможуваат на говорителите да ги ублажат своите искази и да ја намалат опасноста од појава на несакани последици. Во ова истражување прво ќе ја опишеме употребата на модалните глаголи при изразувањето несогласување во англискиот и во македонскиот јазик, а потоа ќе дадеме толкување на разликите меѓу двата јазика. Истражувањето е спроведено врз 550 говорни чина на несогласување на англиски јазик и 512 говорни чина на несогласување во македонскиот јазик. И англиските и македонските говорни чинови се собрани на состаноци, помалку или повеќе неформални, на кои учествувале лица од иста област меѓу кои не постои општествено растојание.

2. Ублажување на несогласувањето со модални глаголи во англискиот јазик

Модалните глаголи имаат значајна улога во градењето на аргументацијата во говорните настани во кои се врши разрешување на несогласувањето во англискиот јазик. Нашето истражување покажува дека во овие опкружувања значителна е разликата на појавувања на *would* и *can* во споредба со останатите глаголи (Табела 1). Најретко употребуван е *must* (во само еден случај), а *shall* не се среќава во ниту еден исказ. Според анализите на различни корпуси што ги изнесува Вајн (Vine, 2004: 115) најчесто се употребува *will*, веднаш по него следат *would* и *can* (кои се речиси подеднакво распространети), а по нив *could*. Во материјалот што тој самиот го собрал и го анализира (говорни чинови на замолување, давање упатства и советување) најчесто се среќава *can*, веднаш по него следи *would*, а потоа *might*. *Must* воопшто не се појавува, а *shall* и *may* се појавуваат во по еден исказ.³

Во говорни чинови анализирани во овој труд можат да се забележат три групи според нивната дистрибуција: глаголи со широка дистрибуција, каде доминираат модалните глаголи *would* (133 случаи) и *can* (121); глаголи со средна дистрибуција, во кои најраспространет е *could* (58), по него следат *may* (37), *might* (33), *will* (32), *need* (31), а по нив *should* (26); и глаголи со мала дистрибуција во кои спаѓаат *must* (1) и *shall* (0). Ваквата дистрибуција покажува голема сличност со дистрибуцијата на модалните глаголи во другите корпуси. Како што наведува Бајбер и другите (Biber et al, 2007: 495), слабата дистрибуција на *must* во директната комуникација веројатно се должи на неговата голема наредбена сила. Глаголот *should* ја ублажува наредбата, што се смета за поучтив начин на комуникација.⁴ Во продолжение ќе се осврнеме на секој од модалните глаголи посебно.

³ Се разбира, Вајн (Vine, 2004) наведува дека употребата на конкретните модални глаголи зависи од контекстот. Сепак во сите испитувања што тој ги наведува *can* и *would* се истакнуваат како најчесто употребувани модални глаголи, а по нив следат *could* и *might*. *Must* и *shall* имаат најслаба дистрибуција.

⁴ Најфреквентни во говорните чинови на несогласување во англискиот јазик се модалните глаголи за изразување можност и за изразување предвидување. Модалните глаголи за можност и предвидување се однесуваат на „прашања поврзани со знаењето и верувањето и служат како основа врз којашто говорителите ги изразуваат своите проценки за состојбите, настаните и дејствата.“ (Hinkel, 2009). Во овој поглед тие претставуваат маркери за градирање на можноста. Во дискурсот, овие глаголи вршат проценка на значењето на реченицата и го отсликуваат ставот на говорителот за степенот на вистинитост на пропозицијата. Епистемичките се однесуваат на знаењето на говорителот. Меѓутоа, епистемичкото и деонтичкото значење понекогаш се преклопуваат и се јавува двосмисленост.

Табела 1 Дистрибуција на модалните глаголи во англискиот корпус

must	need to	will	would	may	might	can	could	shall	should	Вкупно
1	31	32	133	37	33	121	58	0	26	472
0%	6%	7%	28%	8%	7%	27%	12%	0%	5%	100%

Can изразува можност, давање дозвола или забрана и лични карактеристики, а во минато време (*can't have been*) има и епистемичко значење. Според својата јачина претставува слаб модален глагол. Во говорните настани анализирани во овој труд најчесто се употребува за изразување можност. Во примерот (1) изразува нешто што е разумно и прифатливо:

(1) A: but i mean | you know you can probably count - count the ways. i mean = =

Во примерите (2) и (3) изразува нешто што е возможно во таа ситуација и што може да се актуелизира:

(2) E: okay we can do this.

(3) B: so that - that the who- - that this is the tool kit under whi- - out of which you can make a semantic specification.

А во примерите (4) и (5) изразува способност.⁵

(4) C: yeah | well if we can get it to understand one thing like our where is run through we can also maybe e- - make it say or ask where is x. or not ...

(5) A: so you know again that's something that h- - humans can do.

Хаделстон и Палам (Huddleston & Pullum, 2002:178) смета дека во најголем број случаи (освен кога се работи за последната употреба) *can* може да се замени со *may*, но дека *may* повеќе се употребува во поформални ситуации.

Многу често употребата на *can* е двосмислена, и може различно да се протолкува. Така во примерот (6) *can* може да се разбере како имање дозвола да се додадат нови правила, имање способност тоа да се направи или едноставно дека постои можност за тоа:

(6) B: uh | and certainly you can add rules like that to the existing smartkom system.

А во примерот (7), *B* може да се колеба во способноста во овој момент да го презентираат проектот, во имањето дозвола да го направат тоа:

(7) B: uh | i don't think our friends uh - on wednesday are going to be able to = = well maybe they will. well let me think about whether - whether i think we can present this to them or not. uh = =

Could, *might*, *should* и *would* се минати форми на *can*, *may*, *shall* и *will*, но ретко кој од нив се употребува во таа функција. Тие се слаби модални глаголи кои изразуваат можност, го ослабуваат тврдењето изразено со главниот глагол и пренесуваат чувство на несигурност и ненаметнување. Како такви, тие се израз на учтивост, служејќи како средства за ублажување на заканата за лицето на соговорникот. Најчеста употреба се забележува кај *would* (28%). Примерите за нивна употреба наведени подолу покажуваат дека несигурноста во исказите во кои се содржат се зголемува со употреба и на други средства за намалување на наметнувањето: прилози, глаголи за изразување несигурност, прагматички маркери за ублажување и сл.

(8) B: well w- - wouldn't we just take the structure that's outputted and then run another transformation on it that would just dump the one that we wanted out?

⁵ Овие употреби на *can* ги наведуваат Хаделстон и Палам (Huddleston & Pullum, 2002). Вајн (Vine, 2004) наведува дека *can* може да има и значење на прикриен императив, што е веројатно значајно за неговото истражување (говорните чинови на замолување, давање упатства и давање совет). Но во опкружувањата на несогласување *can* не беше забележан со ваква употреба.

- (9) A: i guess i don't = = i don't see unde- - how we would be able to distinguish between the two intentions just from the g- - utterance though?
- (10) C: no it doesn't say it at all | no. even though one could argue what - if there are basic cases even. i mean it seems like nothing is context free.
- (11) E: right so - so | that - that may or may not be what you - what you want to do. i mean you could do something much simpler.
- (12) E: w- - uh = = i'm not sure about that. or it might limit - it cert- - certainly constrains the possibilities of focus.
- (13) G: nuh? so there should be no categorical difference between your base and all the others that ensue. right?

Горната табела покажува голема разликата во употребата меѓу *would* (освен со *can*) и другите глаголи коишто изразуваат можност, вклучувајќи го и *will*. Тоа веројатно се должи на големата улога на *would* во градењето хипотетички ситуации, карактеристични за овој вид говорни чинови. Како такви предвидувањата со *would* се поучливи бидејќи наметнувањето што се врши со нив е послабо и остава поголем простор и соговорникот да ги изнесе своите претпоставки со цел да бидат прифатени.

3. Ублажување на несогласувањето со модални глаголи во англискиот јазик

Модалноста, како глаголска категорија којашто го одразува ставот на говорителот во поглед на дадениот настан, има значителна улога и при градењето на говорните чинови на несогласување во македонскиот јазик. Сепак, како што може да се забележи од нивната дистрибуција изложена во Табела 2, нивната улога во македонскиот јазик е многу помала отколку во англискиот јазик. Самиот број на употребените модални глаголски форми е доста помал и се сведува на трите основни глаголи: *мора*, *треба* и *може*, кон кои можеме да ги додадеме модалните прилози *може*, *можеби* и модалната честичката *би*. *Може*, заедно со неговата негативна форма и со прилошките форми во чија основа се наоѓа, има најширока дистрибуција (64), *треба* (38), *мора* (12) и *би* (11).

Табела 2 Дистрибуција на модалните глаголи во македонскиот јазик

Употреба	треба	може	не може	мора	би	Вкупно
Број	38	30	34	12	11	125
Процент	30,4%	24%	27,2%	9,6%	8,8%	100%

Може е модален глагол којшто има епистемичко (изразува можност), деонтичко (изразува давање дозвола) и динамичко значење (изразува способност). По својот интензитет е слаб модален глагол. *Можеби* оттука доаѓа неговата распространетост во рамките на говорните чинови за несогласување. Друга причина за ова може да биде неговата многукратна употреба.

При изразувањето несогласување, *може* најчесто се употребува со неговото епистемичко значење за изразување на ставот на говорителот за можноста на дејството коешто е поврзано со него. Бидејќи по својот интензитет, *може* е слаб модален глагол, ставот на говорителот не изгледа дефинитивен и сигурен. Со своето епистемичко значење, *може* може да изразува:

а. нешто што е возможно;

(14) Б: Е што цабе? Сè може да биде корисно.

б. нешто што е разумно и прифатливо во дадената ситуација;

(15) Б: Не, немам ништо против. Него мислам може да почекаме, па ќе видиме.

в. нешто што е возможно во одредени услови.

(16) Б: Не знам. Може да нема такви операции.

(17) Б: Ама тој може да нема време за сите тие работи.

(18) Б: Може и вака да не стигнеме да се пријавиме.

Покрај епистемичкото, *може* има и деонтичко значење и изразува барање или давање дозвола.

(19) Б: Ама, може нешто да кажам? Јас од ова мое кратко искуство ...

(20) Б: Законски, ниту едното може, ниту другото може.

А исто така *може* изразува и динамичка модалност, и изразува способност, како во следните примери.

(21) Б: Не. Единствено вака можеме да испитаме и пулс и сè.

(22) Б: Јас едно ... не може никој да ме убеди дека ...

Меѓутоа, во ваквата употреба, може да дојде до колебање помеѓу епистемичкото и деонтичкото значење. Така примерот (21) *може* има двојно значење: дека единствено вака сме во состојба *да испитаме и пулс и сè* (динамичко значење) и дека единствено вака постои можност *да се испита и пулс и сè* (епистемичко значење). Слична двосмисленост може да се насети и во примерот (22) каде постои колебање помеѓу значењето: никој не е способен *да ме убеди* (динамичко значење) и не постои некој кој *би ме убедил* (епистемичко значење).

Ваквата двосмисленост до извесен степен се разрешува со морфолошки маркери по лице и број кај деонтичкото *може*. Така, постои тенденција епистемичкото *може* да не се менува по лице и да има една единствена форма за сите лица.

Покрај горенаведените ситуации, *може* се употребува и за градење хипотетични ситуации, како во примерите (23) и (24).

(23) Б: А кој знае? Тие може да не сакаат да одат на семинари.

(24) Б: Ама од каде знаеш? Вие може да одите, а никој да нема таму.

Во градењето на хипотетичките ситуации често се среќава и модалната честичка *можеби*, во чија основа е модалниот глагол *може*.

(25) Б: Па, не, можеби треба да побараме помош.

(26) Б: Можеби за сите е различно.

Една од карактеристичните употреби на *може* е конструкцијата *Како може ...* која се забележува во македонските говорни чинови на несогласување со засилување.

(27) Б: Ааа, нема операции. Што збориш? Како може да нема? Не. Јас мислам подобро е да е подвижен.

(28) Б: Ама, Марија, како може ништо да не му се плати?

Она што паѓа во очи во врска со модалниот глагол *може* е употребата на неговата негативна форма. Негативната форма *не може* е дури и пофреквентна од позитивната форма *може* (34 случаи, 27,2% од вкупната употреба на модалните глаголски форми, наспрема 30 случаи на позитивната форма, што претставува 24%). Во говорните чинови на несогласување во македонскиот јазик беа забележани две различни негации:

(29) Б: А тоа може да не е законски.

(30) Б: Не може да биде англомакедонски меѓујазик ... Не може.

Негацијата во примерот (29), Хаделстон и Палам (Huddleston & Pullum, 2002:175) ја нарекува внатрешна и таа се однесува на дополнението на модалниот глагол: постои можност дека тоа не е законски. Негацијата во примерот (30) ја нарекува надворешна и самиот модален глагол влегува во нејзиниот опсег: не постои можност дека тоа е англомакедонски меѓујазик.

Надворешната негација има исклучително значење во градењето на говорните чинови на несогласување со засилување и претставува често средство за изразување спротивно мислење. Примерите (31), (32), (33) и (34) укажуваат на два различни состави во кои е сместена негацијата.

(31) Б: Ние имаме колку имаме. Не можеме да одиме повеќе.

(32) Б: Е, па, не можеш така.

(33) Б: А, бе, не можеме.

(34) Б: А, не може така.

Во примерот (31), *Не можеме да одиме повеќе* е целосна реченица која го изразува ставот на говорителот. Во другите примери, модалниот глагол е дел од секвенца на дискурсни маркери. Како што може да се забележи, во оваа функција најчесто се јавува во опкружување на други дискурсни маркери за изразување несогласување, како *е, па, а, бе, ама,* и сл.

Според неговата најчеста употреба, *треба* е модален глагол со среден интензитет. Може да има и деонтичко и епистемичко значење. Со своето деонтичко значење (примерите (35) и (36)), *треба* го изразува субјективното мислење на говорителот, што тој смета дека е потребно или правилно да се направи или да се случи. Тој е послаб од *мора* бидејќи дозволува дејството да не се исполни. Со неговото епистемичко значење (примерите (37) и (38)), *треба* изразува нешто што според правилата или текот на работите веројатно ќе се случи. И во овој случај има субјективно значење, бидејќи претпоставува дека постои импликација од страна на говорителот.

- (35) Б: Ама види. Овде треба да ставиш опрема и машини, разбираш? така што ...
- (36) Б: Не, во втората година треба ние да го отпечатиме прирачникот.
- (37) Б: Ама, значи ако не се земат во предвид празниците, треба да добиеме четири дена плус.
- (38) Б: Ако тој простор се реновира, треба да се добие уште една училна плус.

Неговата мината форма изразува нешто што требало да се случи, но не се случило и илокуциската сила што во тие случаи ја пренесува е жалење или критика. Сепак, во овој корпус не беа забележани минати форми на треба. Но беше забележана неговата л-форма во ситуации во кои се прават претпоставки. Во таквите употреби, *треба* ја ублажува илокуциската сила на говорниот чин.

- (39) Б: Па, би требало да го знаат. Зошто не би знаеле?

Мора е модален глагол со силен интензитет кој изразува деонтичка неопходност. Неговото објективно значење изразува строго семантичка неопходност, додека неговото субјективно значење изразува убеденост на говорителот изнесена со голема самоверба. Сите примери забележани во овој корпус имаат деонтичко значење, кое може да биде субјективно, кога изворот е самиот говорител, или објективно кога изворот на наметнување на неопходноста е од надвор.

- (40) Б: Ама мора да стои на А1, А2 и Б1.
- (41) Б: Не, мора со дозвола.
- (42) Б: Па, мораме некое решение да најдеме.

4. Заклучок

Нашата анализата на говорните чинови на несогласување во англискиот и во македонскиот јазик (Кусевска, 2012) покажа дека англиските говорители покажуваат преферентност кон директното несогласување со ублажување додека македонските говорители најчесто го избираат директното несогласување со засилување. Ваквите разлики доведуваат до избор на различни јазични средства при обликување на исказите. Заради склоноста кон ублажување на исказите, употребата на средните и слабите модални глаголи во англискиот јазик е поголема отколку во македонскиот. Новите истражувања во англискиот јазик покажуваат дека „употребата на модалните глаголи коишто искажуваат можност и способност, како *can, may, might, could* и *be able to* придонесуваат за широкиот опсег на синтаксички и лексички средства за ублажување и нивната употреба се зголемува“ Хинкел (Hinkel, 2009).

Модалните глаголи коишто изразуваат обврска и неопходност, како *must, should, ought to, need to* и *have to* многу поретко се среќаваат. Овие глаголи го пренесуваат значењето на обврска и задолжителност. Во дискурсот, тие го засилуваат тврдењето на говорителот и внесуваат елемент на објективност. Се чини дека само употребата на *need to* се зголемува, којшто на извесен начин може да ги покрива и *should* и *must*. Хинкел (Hinkel, 2009) смета дека промените во употребата на модалните глаголи за изразување обврска и неопходност веројатно се резултат на новите развојни правци во општеството: „Новото општество коешто сè повеќе ги вреднува, макар на изглед, еднаквоста на моќ и неформалноста доведуваат до појава на лингвистички карактеристики кои го обликуваат говорниот јазик, неформалниот дискурс и демократизацијата на писмениот и на говорниот јазик, при што се избегнува употребата на маркери кои звучат авторитетно“.

Македонските говорители многу поретко ги користат средствата за ублажување. Особено е голема разликата во користењето на модалните глаголски форми и глаголите за изразување замагленост и нејасност. Овие, вторите за македонските говорители претставуваат исклучоци. И покрај тоа што модалната партикула *би* се наметнува како јазично средство за изразување учтивост, модалноста не игра големо значење при градењето на говорните чинови за несогласување.

Ваквите разлики произлегуваат од различните вредности коишто се негуваат во овие две култури. Сколон и Сколон (Scollon & Scollon, 2003) наведуваат дека англоамериканската култура ја почитува независноста на луѓето и избегнува какво било наметнување. На единките се гледа како на слободни индивидуи кои имаат право на свое мислење, верување и сл. Функцијата на јазичните средства е да им овозможи на луѓето да го кажат тоа што го сакаат, но на начин кој ќе им овозможи да го заштитат лицето на соговорникот.

Македонската култура повеќе ги вреднува солидарноста и пријателството, па оттука развиваат стратегии на инволвираност и блискост. Несогласувањето не се смета за непожелно. Слободното изразување на несогласувањето е знак на блискост: ако сме блиски треба да можеме слободно да си кажеме дека со ова и ова не се согласуваме. Нема потреба тоа да го правиме претпазливо, на индиректен начин или со заобиколување. Во јавните дебати, луѓето им се воодушевуваат на оние кои на интелегентен и досетлив начин се спротиставуваат на мислењето на некои од учесниците.

Користена литература

- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (2007). *Longman grammar of spoken and written English*. London/New York: Pearson Education Limited.
- Hinkel, E. (2009). The effects of essay topics on modal verb uses in L1 and L2 academic writing. *Journal of Pragmatics* 41, 667–683.
- Huddleston, R., & Pullum, G. K. (2002). *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scollon, R., & Scollon, S. W. ([1995]2003). *Intercultural communication. A discourse approach*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Vine, B. (2004). *Getting things done at work: The discourse of power in workplace interaction*. Philadelphia, PA, USA: John Benjamins Publishing Company.
- Кусевска, М. (2012). *Меѓукултурна прагматика. Несогласување во усната комуникација: англиски и македонски*. Скопје: Академски печат.